

Literatuur

- Eco, U.
1983 *De naam van de roos*. Amsterdam: Bert Bakker.
Van Eemeren, F.H. van en R. Grootendorst
1982 *Regels voor redelijke discussies*. Dordrecht: Foris Publications.
Grice, H.P.
1981 'Logica en gesprek'. In: F.H. van Eemeren en W.K.B. Koning (red.), *Studies over taalhandelingen*. Meppel: Boom, 235-256.
Leech, G.N.
1983 *Principles of pragmatics*. London: Longman.
Öhlschlager, G.
1979 *Linguistische Überlegungen zu einer Theorie der Argumentation*. Tübingen: Niemeyer.
Rees, M.A. van
1982 *Illocutionaire strekking: betekenis en regels voor gesprekken*. Dissertatie Rijksuniversiteit Leiden.
Spek, E.J. van der
1984 'Informeel drogredenen en verzwegen argumenten'. *Tijdschrift voor taalbeheersing* 6 (1), 43-55.

De cirkelredenering als zinvolle discussiebijdrage, oftewel: discussie is strijd, maar strijd waartegen?

Rob Winkelmeijer

1. Inleiding

Het is een allesoverheersend kenmerk van menselijke communicatie dat mensen elkaar door middel van die communicatie trachten te beïnvloeden. De gevolgen van de wijze waarop wij dat proberen, kunnen bij uitstek worden waargenomen en bestudeerd in de argumentatieve discussie. Als discussianten zijn we er gewoonlijk in de eerste plaats op uit om anderen te overtuigen van de juistheid van onze eigen meningen. De confrontatie tussen twee of meer discussianten heeft daardoor het karakter van een competitie, waarin het verdedigen van eigen meningen en het aanvallen van afwijkende meningen als vanzelfsprekend en normaal ervaren wordt.

De argumentatieve discussie is dan ook als het ware een *strijd*, die afhankelijk van de aangewende middelen, al dan niet binnen de grenzen der redelijkheid wordt gevoerd. Het bedoelde en het onbedoelde gebruik van drogredenen ligt voor de hand, indien men zich het doel van discussianten onverstolen voor ogen stelt: *het behalen van de overwinning*. Tenminste twee aspecten aan het normale discussiegedrag staan in een meningsgeschil een deugdelijke oplossing daarvan in de weg. *Partijdigheid* belemmert namelijk de vorming van een correcte voorstelling van standpunten en *gebrek aan objectiviteit* staat een correcte interpretatie van discussiebijdragen in de weg. Deze twee aspecten van discussiegedrag worden in dit artikel¹ eerst afzonderlijk toegelicht en vervolgens geïllustreerd.

De strekking van mijn betoog is als volgt. De interpretatie van een cirkelredenering is uitsluitend gebaseerd op de overtuigingspretentie die aan de spreker wordt toegeschreven. Met het cirkelredenering-verwijf bestrijdt men dan ook slechts pretenties, gaat men niet in op de zaak, en wordt discussie een woordenstrijd. Dit wordt voorkomen indien men door overtuigingspretenties heen kijkt. Dan blijkt de cirkelredenering een zinvolle discussiebijdrage te kunnen zijn. Aldus wordt de verderreikende stelling toegelicht dat een deugdelijke oplossing van een meningsverschil pas bereikt kan worden wanneer de principale oriëntatie van discussianten, waardoor zij drogredenen vooral bij anderen in plaats van bij zichzelf bestrijden, gewijzigd is.

2. Partijdigheid

Bij strijdbare discussianten ontbreekt wel eens de vrijheid te abstraheren van

het eigen standpunt en mee te denken met de opponent. Door zich in de gedachten van de opponent te verdiepen kan men de rechtvaardiging van het eigen standpunt uit het oog verliezen en aan de houdbaarheid van dat standpunt gaan twijfelen. Daarom moet een discussiant om zijn relatief 'vluchtige' mening te verdedigen angstvallig op de opponent reageren vanuit de directe vergelijking met zijn eigen bpvatting, zodat hem de ruimte voor onpartijdigheid ontbreekt. Partijdig discussiegedrag wordt in discussies niet altijd als storend ervaren – het is zelfs één van de bestaansvoorwaarden van de 'strijd om de overwinning'.

Hoe een partijdige voorstelling van een standpunt tot stand komt en er uitziet, kan iedere taalgebruiker weten die op zijn eigen discussiegedrag gereflecteerd heeft. Een partijdige voorstelling ontstaat doordat we een standpunt bekijken vanuit ons eigen standpunt. De waardering van andere standpunten is in zo'n geval gebaseerd op een vergelijking met het eigen standpunt. Afwijkende standpunten worden dan negatief en equivalente standpunten positief beoordeeld. Positieve waardering voor een afwijkend standpunt en partijdigheid sluiten elkaar wederzijds uit. Onpartijdigheid wordt daarom bevorderd door een bewuste poging het tot stand komen van een positieve waardering voor afwijkende standpunten mogelijk te maken. Dit doen we door ons in het standpunt te verdiepen en erover na te denken.

In rationele discussie nemen we niet alleen kennis van de standpunten van onze discussiepartner ten aanzien van de meningen die geuit worden, maar trachten we ook te begrijpen hoe zijn afzonderlijke standpunten samenhangen en zo zijn visie op de zaak uitmaken. In rationele discussie vormen we ons tijdens de discussie een voorstelling van het standpunt, die gaandeweg aangevuld en gepreciseerd wordt tot een voorstelling van de visie. Slechts op basis van een correcte voorstelling van de visie waaruit een standpunt voortkomt, kan de gepretendeerde deugdelijkheid van een standpunt worden gecontroleerd, omdat die deugdelijkheid slechts gepretendeerd wordt met betrekking tot de eigen visie, en niet tot die van de beoordelende discussiant.

3. Gebrek aan objectiviteit

De filosoof Crawshay-Williams heeft opgemerkt dat wij als discussianten een 'opmerkelijke vindingrijkheid' vertonen om ondeugdelijke argumenten zodanig met woorden te omkleden dat ze een schijn van deugdelijkheid krijgen. In een zeer lezenswaardig boek over de 'gemakken der onredelijkheid' (Crawshay-Williams 1947) toont hij aan hoe we zelf nog het meest worden overtuigd door die schijn van deugdelijkheid. Wanneer die vindingrijkheid, zoals Crawshay-Williams meent, inderdaad voortkomt uit het verlangen om anderen te overtuigen, dan zou dat betekenen dat we met onze overtuigingspogingen het vóórkomen van en het geloof in overtuigingspretenties bevorderen. Inderdaad is het verschil tussen een redelijke en een onredelijke discussiebijdrage dikwijls het verschil tussen een onpretentieuze en een pre-

tentieuze taalhandeling. Waar bijvoorbeeld *opperen als mogelijkheid* op zijn plaats is, zou *met stelligheid beweren* als onredelijk gelden.

We moeten ons daarom afvragen hoe we van de (subjectieve) overtuigingspretenties kunnen abstraheren om de objectieve informatie omtrent standpunt en visie uit discussiebijdragen te kunnen destilleren. Men zegt wel eens dat men moet leren *door de pretenties van anderen heen te kijken*, en de vraag doet zich dan voor wat dit *in concreto* betekent. Door overtuigingspretenties heen kijken wil zeggen die pretenties in taaluitingen zo duidelijk kunnen onderscheiden van de informatie die de stand van kennis weergeeft, dat men ook in de eigen reactie op die taaluitingen kan onderscheiden a. de reactie op de overtuigingspretentie en b. het ingaan op de zaak. Indien men uitsluitend ingaat op de zaak, ontdoet men discussiebijdragen voor zichzelf van de overtuigingspretentie; men *reduceert* ze als het ware. Daardoor worden taalhandelingen die bedoeld zijn als overtuigingspoging – dus met de strekking van *argumentatie, weerlegging, bewijs* en dergelijke – opgevat als waren het taalhandelingen zonder overtuigingspretentie, die daardoor de strekking krijgen van *uitleg, toelichting, precisering*, en misschien zelfs combinaties daarvan. Kortom, indien men uit de argumenten voor een standpunt de objectieve informatie haalt omtrent de visie waaruit dat standpunt voortkomt, vat men die argumenten op als uitleg van die visie, als toelichting op die visie, enzovoorts.²

Wanneer men niet door overtuigingspretenties heen kijkt is de interpretatie van discussiebijdragen mede gebaseerd op pretenties. Het is dan mogelijk, zoals uit de hierna te behandelen illustratie blijkt, dat de beoordeeling van een discussiebijdrage uitsluitend berust op de overtuigingspretentie. Wanneer beide bij een geschil betrokken discussianten alleen op pretenties reageren, ontstaat er een ongelukkige communicatieve situatie, waarin de werkelijke portée van discussiebijdragen door geen der discussianten onderkend wordt, zodat in het geheel niet ingegaan wordt op de zaak. Er ontstaat wat men noemt een *louer verbale discussie* – een *woordenstrijd* –, waarin discussianten wellicht denken op de zaak in te gaan, maar in feite alleen maar op overtuigingspretenties reageren. Zo'n discussie ligt voor de hand wanneer een meningsgeschil niet-feitelijk is (Crawshay-Williams 1957), dat wil zeggen betrekking heeft op de verbale karakterisering van feiten, waarbij niet onderkend wordt dat die karakterisering context-afhankelijk is.

4. Illustratie

Partijdigheid, gebrek aan objectiviteit en woordenstrijd worden geïllustreerd in een passage uit Kousbroek (1972)³, waarin Kousbroek (voortaan K.) een drogreden signaleert die begaan wordt door G. van het Reve (voortaan R.). Drogredenen zijn notoire argumentaties die deugdelijk lijken, maar het niet zijn. In een redelijke discussie worden ze daarom beschouwd als ongewenste zetten. In ruimere zin wordt de term *drogreden* gebruikt voor elke discussie-

van zijn twijfel aan de initiële meningsuiting – het motto – waarmee hij tevens (indirect) uiting geeft aan die twijfel. Op dezelfde wijze als wanneer men op de bewering 'Vrouwen zijn onlogisch' reageert met de nuchtere constatering 'Hm, ik heb anders nog nooit een onlogische vrouw ontmoet'.

Door deze analyse is het volgende duidelijk geworden. De interpretatie van R.'s discussiebijdrage als *weerlegging*, en niet als *uitleg* van twijfel, is gebaseerd op R.'s (al dan niet vermeende) overtuigingsprentie. Het oordeel dat deze discussiebijdrage een drogreden is, kan slechts tot stand komen door voorbij te gaan aan de informatie over de context van een afwijkend standpunt, dat wil zeggen over de eventuele visie van R. Het oordeel dat R.'s discussiebijdrage een drogreden is, is daarom uitsluitend gebaseerd op de aan R. toegekende overtuigingsprentie.

Gezien vanuit de 'objectieve' context, dat wil dus zeggen vanuit een context waarin van overtuigingsprenties geabstraheerd is, hanteert K. een drogredencriterium dat neerkomt op 'Beargumenteerde twijfel aan mijn uitgangspunt is een drogreden'. Te zien dat dit criterium gehanteerd wordt onder het mom van 'een klassiek voorbeeld van een erkende drogreden', doet vermoeden dat Crawshaw-Williams' opmerking over onze 'opmerkelijke vindingrijkheid' niet alleen maar ironisch bedoeld is en dat het geschil tussen K. en R. de aanzet is van een woordenstrijd.

De grondtrekken van een niet-feitelijk meningsgeschil zijn dan ook aanwezig. De conditie waaronder de heren gelijk hebben, is die waarin die uitspraak waar is waarvan ze zelf uitgaan en de ander willen overtuigen. En dat zijn twee uitspraken die elkaars tegengestelde zijn: hun standpunten lijken contradictoir maar kunnen beter *complementair* genoemd worden, omdat ze geschikt zijn voor verschillende contexten. De mens een *chemisch proces* noemen doet recht aan de observatie van al die gevallen waarin mensen vergeten gebruik te maken van hun vrije wil, maar impliceert ook gedeterminerdheid en mechaniceit van gedrag. Deze implicaties maken die benadering van de mens minder geschikt voor contexten waarin men bijvoorbeeld ontwikkelingsmogelijkheden wil benadrukken en een beroep wil doen op een zelfstandige inspanning. Wil men de aandacht van lezer of luisteraar die kant op sturen, dan doet men er wellicht beter aan van de mens uit te gaan als – bijvoorbeeld – *een levende taalgebruiker*.

5. Cirkelredenering – argumentatietheoretisch

In het voorafgaande hebben we gezien dat een zinnvolle discussiebijdrage wel eens ten onrechte kan worden aangezien voor de drogreden cirkelredenering. Robnson (1971) suggereert dat de meeste cirkelredenering-verwijten onterecht zijn. Om enig idee te krijgen hoe vaak die vergissing voorkomt, onderwerpen we de omschrijving van de cirkelredenering, zoals die in de argumentatietheorie opgesteld doet, aan een nader onderzoek.

De context van deze omschrijving is een redelijke discussie ter oplossing

bijdrage die de oplossing van een geschil belemmert. De drogreden waar het in dit geval om gaat, is de *cirkelredenering*, een formeel-logisch geldige redenering, die desondanks tot de drogredenen wordt gerekend, omdat erin verondersteld wordt dat reeds bewezen is hetgeen nog te bewijzen valt. Of, zoals K. het formuleert, 'het te bewijzen als bewijs gebruikt wordt'. In een context waarin K. zich afzet tegen 'het moderne geloof in het bovennatuurlijk' – en daarmee tegen de opvatting van de 'onstoffelijkheid der geest' – schrijft hij:

In een recent nummer van *Tirade* leest G. van het Reve iemand de les die zich beroepen had op het motto van W.F. Hermans: 'de mens is een chemisch proces als een ander'. 'Ik heb nog nooit een brief van een chemisch proces gehad,' luidde Van het Reve's weerlegging van dat motto. Een klassiek voorbeeld van het te bewijzen als bewijs gebruiken: gesteld dat het motto juist is, dan krijgt Van het Reve geregeld en uitsluitend brieven van chemische processen, en zijn weerlegging is dan iets als juffrouw Lap die bewijst dat mensen geen zoogdieren zijn door te zeggen dat zij nog nooit een brief van een zoogdier (bv. een ezel) heeft gekregen. (Kousbroek 1972: 37)

De circulariteit van de weerlegging zou dus daarin bestaan, dat het motto als onwaar beschouwd moet worden om de uitspraak waarmee het weerlegd wordt voor waar te kunnen houden. Het verwijt van K. lijkt wellicht terecht, maar vertoont bij nader inzien partijdigheid en gebrek aan objectiviteit.

K. en R. verschillen van mening over de waarheid van het motto. We weten niet van welke visie op de mens R. uitgaat; zoveel is echter zeker dat zijn visie niet strookt met die welke in het motto tot uitdrukking wordt gebracht. R. tracht het motto dan ook te weerleggen met de constatering 'Ik heb nog nooit een brief van een chemisch proces gehad'. Deze constatering vormt geen belemmering voor, maar juist een bijdrage aan de oplossing van het geschil. Immers, als het waar is wat R. beweert, dan wordt het motto inderdaad twijfelachtig, zonet in de huidige formulering onwaar.

Toch noemt K. de discussiebijdrage van R. een drogreden, omdat hij meent dat het te bewijzen als bewezen wordt aangenomen. K.'s partijdigheid blijkt nu daaruit, dat hij veronderstelt dat hetgeen in de context van zijn visie te bewijzen is, dat ook is in de context van R. Voor R. is het uiteraard het motto dat nog bewezen moet worden: hij geeft immers zelf een reden tot twijfel aan het motto. K. daarentegen gaat juist uit van het motto en in de optiek van R. is de argumentatie van K. dus circulair. Om te kunnen staven dat Van het Reve geregeld en uitsluitend brieven van chemische processen krijgt, moet K. inderdaad op zijn beurt de juistheid van het motto vooronderstellen.⁴

Gebrek aan objectiviteit illustreert K. door de discussiebijdrage van R. op te vatten als een weerlegging. Er is immers van een weerlegging pas dan sprake, wanneer vaststaat dat R. nog nooit een brief van een chemisch proces heeft ontvangen. K. wordt hier misleid door de overtuigingsprentie⁵ die hij al dan niet terecht aan R. toeschrijft. Wanneer we door die prentie heen kijken, blijkt de discussiebijdrage een argument waarmee R. uitlegt waarom hij aan het motto twijfelt. R.'s discussiebijdrage is 'objectief' gezien een uitleg

van een geschil, waarin de eigen standpunten tegenover derden gerechtvaardigd worden, de 'context of justification'. Daarin wordt uitgegaan van een stelsel van gemeenschappelijk aanvaarde uitgangspunten en afleidingsregels, met behulp waarvan standpunten afgeleid en dus gerechtvaardigd kunnen worden. Uitgaan van hetgeen nog te bewijzen is, komt in deze context neer op het invoeren van een uitgangspunt dat niet door allen gedeeld wordt, en de cirkelredenering wordt dan ook gekenmerkt als een ongeoorloofde verruiming van de gemeenschappelijke uitgangspunten.⁶

Het uiten van een uitgangspunt dat niet gemeenschappelijk is, kan op zichzelf natuurlijk geen ongeoorloofde discussiebijdrage zijn omdat het noodzakelijk is voor het begrijpen van het standpunt dat uit dat uitgangspunt voortkomt. Dat uitgangspunt zou bovendien door discussie erover gemeenschappelijk aanvaard kunnen worden. Anderzijds is het mogelijk dat met het uiten van het uitgangspunt duidelijk wordt dat het verschil van mening diepgaander is dan aanvankelijk werd gedacht en het geschil dus moeilijker op te lossen is. Dan wordt met die uiting in elk geval het tot stand komen van een schijnoplossing voorkomen en die uiting is daarom onmisbaar. Het invoeren van een uitgangspunt dat niet door allen gedeeld wordt, vormt dus geen belemmering voor een deugdelijke oplossing van een geschil, maar juist een zinnvolle bijdrage aan het tot stand komen daarvan. En het oordeel dat het verruimen van gemeenschappelijke uitgangspunten een drogreden is, is dan ook even vaak onterecht als het aantal gevallen waarin door dat oordeel deze zinnvolle discussiebijdrage over het hoofd wordt gezien. Om de vraag te kunnen beantwoorden of er nog gevallen van een terecht cirkelredenering-verwijt overblijven, moeten we nagaan wat het drogreden-oordeel nu nog inhoudt. Wat men de discussiant kwalijk zou kunnen nemen, is het feit dat hij het uitgangspunt dat niet door allen gedeeld wordt als gemeenschappelijk presenteert. Het drogreden-oordeel komt dan echter neer op het verwijt dat de discussiebijdrage met overtuigingspretentie wordt geuit. Het aantal terrechte cirkelredenering-verwijten is daarom even groot als het aantal malen dat men het zichzelf vergeeft dat men niet door overtuigingspretenties heen-gekeken heeft.

Beslist onterecht is het cirkelredenering-verwijt indien de overtuigingspretentie ten onrechte wordt toegeschreven aan de spreker (of schrijver). Dit is zelfs mogelijk wanneer deze het niet-gemeenschappelijke uitgangspunt als gemeenschappelijk presenteert. In de volgende paragraaf wordt een discussiecontext beschreven waarin alle discussiebijdragen als gemeenschappelijk voorgesteld worden, in een zin die de toekenning van een overtuigingspoging niet rechtvaardigt.

6. Discussie als poging tot inzicht

Waar de discussiant die zich laat leiden door zijn verlangen te overtuigen geen of weinig aandacht aan kan besteden, is de vergroting van zijn inzicht in de

zaak. Aan de gewoonte om meningen aan te vallen en te verdedigen ligt namelijk als het ware de impliciete opvatting ten grondslag dat meningen de moeite van al die aanvals- en verdedigingspogingen waard zijn. Alsof het produkt zijn van onze kennisverwerving die *in zichzelf* waardevol zijn, als waren het de waardevolle eindprodukten van die kennisverwerving. Om in te zien hoe vast men in deze opvatting geloofd, hoeft men maar te bedenken hoe ver discussianten bereid zijn te gaan wanneer ze door onweerlegbare tegenargumenten voor het blok gezet worden. De eigen mening wordt dan verdedigd alsof het een persoonlijk eigendom is dat behouden dient te worden en een afwijkende mening wordt dan aangevallen *om het aanvallen*.

Tegenover deze impliciete opvatting kan het volgende gesteld worden:

- a. Meningen zijn niet het eindprodukt van kennisverwerving. Meningen hebben dan ook slechts waarde als *middel tot* het eigenlijke eindprodukt, te weten *inzicht*. Meningen zijn 'stepping stones' op weg naar inzicht en moeten te zijner tijd opgegeven worden om plaats te maken voor inzicht. Partijdege verdediging van meningen tegen aanvallen neemt de plaats in van de poging het eigen inzicht te vergroten.

- b. Het eindprodukt van kennisverwerving (inzicht) hoeft niet verdedigd te worden tegen aanvallen. Inzicht onderscheidt zich van de relatief 'vluchtige' mening doordat inzicht, in de formulering van Schopenhauer (1908), "vast zit en niet meer kan verdwijnen".⁷

De vraag doet zich voor wat inzicht is. Inzichten vertonen twee overeenkomsten met (bijvoorbeeld) tafels. Het is even moeilijk een sluitende definitie op te stellen van *inzicht* als van *tafel* en het is even gemakkelijk uitspraken over inzicht op hun waarheid te beoordelen als die over tafels, indien men inzicht - net als tafels - weet te onderscheiden van andere werkelijke entiteiten. Indien men zijn inzichten weet te onderscheiden van zijn kennis, dan blijken bijvoorbeeld Arthur Schopenhauers opmerkingen over inzicht (1908: II, 381-391) volledig en exact overeen te stemmen met de werkelijkheid.

Inzicht en kennis zijn twee verschillende kenwijzen, waarvan inzicht het moeilijkst te verwerven is. Inzicht komt daarom minder frequent voor. Inzicht gaat gepaard aan het zogenaamde *consecutief perlocutionaire overtuigingsseffect*, een verderreikend effect dat het meer bekende overtuigend raken in de zin van *instemmen met een uitspraak*. Het op grond van argumenten instemmen met een conclusie impliceert nog niet, zoals bij inzicht wel het geval is, dat de conclusie een integrerend deel is gaan uitmaken van het denken, waardoor het totale denken (en handelen) beïnvloed wordt. Instemmen met de inzichten van anderen levert dan ook geen inzicht op, maar kennis van de inzichten van anderen. Veelal nemen we niet de moeite om na het bereiken van kennis door te denken tot ook inzicht tot stand gekomen is. Een beter bewijs voor de juistheid van deze laatste bewering dan het feit dat Schopenhauer hem bevestigt, verkrijgt men door een blik op de feiten te werpen. Uit niets blijkt beter dat we meestal genoeg nemen met kennis, dan uit de wijze waarop in het algemeen gediscussieerd wordt, namelijk vanuit de (impliciete) veronder-

toe te passen op de discussiecontext van het gezamenlijke onderzoek. Daar door wordt de karakterisering van elke drogreden een beroep op de zojuist beschreven *eigen verantwoordelijkheid* van de discussiant, in de trant van: 'Denk niet dat je, wanneer je bijvoorbeeld in een cirkel geredeneerd hebt, daarmee je stelling bewezen hebt'. De cirkelredenering is in deze context niet ongewenst, want formeel-logisch geldig, maar levert wel onvoldoende bewijs voor de waarheid van een stelling. In combinatie met waarneming van de beschreven feiten is de cirkelredenering evenwel voldoende bewijs. De uiting van een cirkelredenering is daarom een beroep op het zelfstandige denkvermogen van de luisteraar of lezer: deze moet zelf de feiten erbij voorstellen, dat wil zeggen hij moet zich verdiepen in het standpunt en niet op de verbale vorm reageren vanuit een directe vergelijking met zijn eigen standpunt. Dit vermoeden wordt met name op de proef gesteld in een confrontatie tussen twee cirkelredeneringen die verschillende interpretaties van dezelfde feiten bevatten.

Noten

1. Dit artikel is een verslag van een gedeelte van de resultaten van een onderzoek naar 'Context-toekenning in discussies', dat mogelijk werd gemaakt door financiële steun van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk onderzoek (Z.W.O.) en de deskundige en welwillende begeleiding van prof.dr. F. Balk-Smit Duyzentkunst, prof.dr. F.H. van Eemeren en prof.dr. G. Nuchelmans. Mijn dank gaat uit naar alle betrokkenen.
2. Argumentatie blijkt dan ook nog andere functies te hebben naast het rechtvaardigen en onkrachten van meningsuitingen.
3. Onder mijn aandacht gebracht door Van Eemeren, Grootendorst & Kruijer (1984).
4. Indien K. zijn eigen circulariteit niet opgemerkt heeft, is zijn observatie partijdig. Indien hij die wel heeft opgemerkt, meet hij met twee maten en is hij dus ook partijdig.
5. Merk op dat door de overtuigingspresentie het geschil zodanig wordt voorgesteld, dat het ten opzichte van de werkelijke situatie reeds een stap verder is in een voor de spreker gunstige richting. Ook K. doet dit, en wel door R. (in een *argumentum ad hominem*) af te schilderen als een kwezel die aanstoot neemt aan de wetenschappelijke benaming *zoogdier* voor de mens (juffrouw Laps uit *Woutertje Pieterse*).
6. Zie van Eemeren & Grootendorst (1982) en Van Eemeren, Grootendorst & Kruijer (1984).
7. Het is misschien nodig, om misverstaan te voorkomen, te vermelden dat dit geen 'finalistische', 'absolutistische', 'essentialistische' of 'dogmatische' kennisopvatting impliceert. De inhoud van een inzicht ligt niet vast voordat het bereikt is en inzichten veranderen door het tot stand komen van een meeromvattend inzicht.

Literatuur

- Biro, J.I.
 1977 "Rescuing "begging the question"". *Metaphilosophy* 8 (4), 257-271.
 Crawshaw-Williams, R.
 1947 *The comforts of unreason: a study of the motives behind irrational thought*. London: Kegan Paul, Trench & Co.
 Crawshaw-Williams, R.
 1957 *Methods and criteria of reasoning: an inquiry into the structure of controversy*. London: Routledge and Kegan Paul.

stelling dat afwijkende meningen een bedreiging vormen voor de eigen inzichten. Afwijkende meningen zijn inderdaad een bedreiging, maar alleen voor die meningen waarvan men de juistheid nog niet zodanig ingezien heeft dat ze 'vast zinnen en niet meer kunnen verdwijnen', dat wil zeggen voor meningen die nog geen inzicht zijn geworden.

Nog belangrijker dan de vraag wat inzicht is, is de vraag hoe het verworven kan worden. Eén van de noodzakelijke voorwaarden voor het tot stand komen van inzicht is *zelfstandig denken*. Het zelfstandige van de denkactiviteit die zo aangeduid wordt komt niet - zoals men zou kunnen menen - voort uit het feit dat de denkinhoud afwijkt van wat anderen denken of ooit hebben gedacht. De zelfstandigheid komt veeleer voort uit het feit dat men niet zonder meer genoegen neemt met op zichzelf aannemelijke gedachten zonder en conclusies die men via mondelinge overlevering hoort of in boeken leest. De zelfstandige denker vat dergelijke gedachtengangen en conclusies op als ter overweging aangeboden, als materiaal waarmee men zelf nog op onderzoek moet gaan om de zaken zelf *in vivo* waar te nemen en de eigen gedachten en die van anderen te confronteren met de relevante werkelijkheid.

De discussiant die erop uit is anderen te overtuigen en de zelfstandige denker verschillen in hun oriëntatie ten opzichte van drogredenen. Terwijl de eerste drogredenen vooral bij zijn discussiepartner opmerkt en deze bestrijdt om daarmee de overwinning te behalen, is de zelfstandige denker er in de eerste plaats op uit om de obstakels uit de weg te ruimen die de vergroting van zijn inzicht belemmeren, zoals zijn eigen partijdigheid en zijn reacties op pretenities. In een discussiegezelschap van zelfstandige denkers zal de sfeer van de 'strijd om de overwinning' verdwijnen door een verschuiving van de competitie: de competitie tussen discussianten wordt een competitie 'met de materie', de strijd wordt een strijd van elke individuele discussiant tegen de obstakels die de vergroting van zijn inzicht belemmeren. Discussie wordt dan een gezamenlijke poging het individuele inzicht in de zaak te vergroten. Discussianten kunnen zich dan gaan realiseren dat de vorming van een onpartijdige en objectieve voorstelling van standpunten en visies een gemeenschappelijk probleem is (indien men althans ernst maakt met het bereiken van een deugdelijke oplossing van een geschil). En bovendien dat, hoewel standpunten in een geschil uit de aard der zaak niet gedeeld worden, alle discussiebijdragen in die zin *gemeenschappelijk* genoemd kunnen worden, dat ze in gelijke mate en voor allen onderwerp zijn van een zo objectief mogelijk *gezamenlijk onderzoek* van overigens zelfstandig denkende discussianten. In deze context is het cirkelredenering-verwijt altijd onterecht, omdat de intentie te overtuigen getransformeerd is tot de intentie inzicht te verwerven.

7. Cirkelredenering - klassiek

Dat de cirkelredenering geen drogreden is, kan nu uitgelegd worden door de klassieke omschrijving ervan (zoals die in Kousbroek (1972) gebruikt wordt)

- Eemeren, F.H. van en R. Grootendorst
 1982 *Regels voor redelijke discussies; een bijdrage tot de theoretische analyse van argumentatie ter oplossing van geschillen*. Dordrecht: Foris. (Diss. UvA)
- Eemeren, F.H. van, R. Grootendorst en T. Kruijger
 1984 *Argumenteren*. Groningen: Wolters Noordhoff.
- Kleiver, W.N.A.
 1982 'Circulaire bewijsovervoering'. *Tijdschrift voor filosofie* 44 (4), 603-642.
- Kousbroek, R.
 1972 *Het avondrood der magiërs*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Mackie, J.L.
 1967 'Fallacy'. In: P. Edwards (ed.), *The Encyclopedia of Philosophy*. New York: MacMillan, Vol. 3, 169-179.
- Robinson, R.
 1971 'Begging the question, 1971. *Analysis* 31 (4), 113-117.
- Schopenhauer, A.
 1970 'Eristische Dialektik'. In: A. Hubscher (Hrsg.): *Der handschriftliche Nachlass*. Frankfurt/Mam: W. Kramer, Bd. 3 (Berliner Manuskripte 1818-1830), 666-695.
- Winkelmeijer, R.M.
 1981 'De functie van taal bij argumentatie'. *Tijdschrift voor taalbeheersing* 3 (3), 245-260.
- Winkelmeijer, R.M.
 t.v. 'Rupert Crawshaw-Williams: ongewild filosoof'. *De Gids* (te verschijnen).

De vele gezichten van de stroman

Rob Grootendorst

1. Inleiding

Een veelgeuite klacht van deelnemers aan discussies en polemieken is dat de tegenpartij hun standpunt verkeerd weergeeft. Een voorbeeld van zo'n klacht is - om dicht bij huis te blijven - te vinden in de reactie van Van Eemeren en Grootendorst op de column van Piet Grijs in *Vrij Nederland* naar aanleiding van hun artikel over argumentatieleer in *NRC Handelsblad*.¹ Piet Grijs had het volgende geschreven:

Het is duidelijk dat de schrijvers van het artikel menen dat als we nu maar allemaal hun argumentatieleer geleerd hadden, het kruisraketprobleem redelijk tot een einde gebracht kon worden. Maar waarom dan niet met die wonderargumentatieleer naar Genève gegaan om alsnog de onderhandelingen daar tot een goed einde te brengen? Of nog dieper: waarom niet met de argumentatieleer de strijd tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie opgelost?

Naar aanleiding van deze passage merken Van Eemeren en Grootendorst op dat zij in hun artikel niet méér hadden betoogd dan dat het vak argumentatieleer een belangrijk hulpmiddel is bij het verwerven van inzicht in de redelijkheid van argumentatie in discussies en daarom een vaste plaats in het onderwijs verdient. De kruisraketten waren alleen maar ter sprake gekomen als voorbeeld van een onderwerp waarover slecht gediscussieerd wordt. Hun klacht komt erop neer dat Piet Grijs hen de opinie in de schoenen schuift dat het vak argumentatieleer het probleem van de kruisraketten kan oplossen, terwijl zij dat helemaal niet geloven en - wat belangrijker is - ook nergens hadden beweerd.

Het aanvallen van een standpunt dat ten onrechte in de schoenen van de tegenpartij wordt geschoven, is een vorm van ondeugdelijke argumentatie die in de literatuur wordt aangeduid als de drogreden van de stroman.² Gegeven het frequente voorkomen van deze drogreden in de discussiepraktijk is het verwonderlijk dat er in de drogredenliteratuur relatief weinig aandacht aan wordt besteed.³ Tekenend is bijvoorbeeld dat Hamblin de stroman in zijn standaardwerk over drogreden (1970) zelfs helemaal niet noemt. Van een 'standaardbenadering' is bij deze drogreden dan ook geen sprake.

Binnen de standaardbenadering van drogreden zou de analyse van de stroman echter dezelfde problemen opleveren als verscheidene andere drogredenen die vaker worden besproken, zoals de *cirkelredenering*, *many questions*, het *argumentum ad baculum* en andere *ad-drogredenen*.⁴ Ook bij de